

מבארת הגמרא: **קסבר** [סובר] **רבי עקיבא**, שהיות **וכי כתיב ניסוך יתירא** [כאשר כתוב ניסוך יתר ונוסף על הניסוך הרגיל של שאר ימות השנה] בקרבנות היום **הששי הוא דכתיב**, שהרי ביום הששי נאמרה המילה "ונסכיה", שמשמעותה שני נסכים, לכן מסתבר להתחיל להזכיר את הגשמים מהיום הששי.

ומכל מקום מועיל הייתור של מ"ם יו"ד מ"ם, ללמדנו שאחד משני הניסוכים של מים הוא.

תניא, **רבי נתן אומר**: כתוב גבי קרבן התמיד: "**בקדש הסך נסך שכר לה**". מכפל הלשון

"הסך נסך" למדים, שבשני הניסוכין שמנסכים בחג הסוכות **הכתוב מדבר**: אחד **ניסוך המים**, ואחד **ניסוך היין**⁽⁷⁴⁾.

בתירא צריך לומר, שודאי "ונסכיהם" מדובר על התמיד. כי גבי פרים ואילים כתוב בפירוש "ומנחתם ונסכיהם לפרים".

74. הקשה הגבורת ארי [וכן הקשו עוד מפרשים], מנין לו לרבי נתן שהתורה מרבה שני ניסוכין דווקא לחג, אולי בכל השנה צריך לנסך שני נסכים, שהרי הפסוק "הסך נסך" אינו מדבר בחג הסוכות, אלא גבי תמידי כל השנה!

ותירץ, שבאמת גם רבי נתן מסתמך על המקרא "ונסכיה". אלא שרבי עקיבא לומד את ענין ניסוך המים מאותו רמז, כמו רבי יהודה בן בתירא. ואילו רבי נתן אינו סובר לדרוש אותו רמז, לכן הוא לומד מזה שלא נאמר "הסך הסך". ומהמקרא "ונסכיה" שנאמר בחג הסוכות,

משום שנאמר בקרבנות היום הששי "ונסכיה", לשון רבים. משמע שבשני ניסוכין הכתוב מדבר:⁽⁷³⁾ והיינו, אחד מהם ניסוך המים הוא, המיוחד לחג הסוכות, ואחד ניסוך היין, שרגילים לנסך תמיד עם הקרבן.

שואלת הגמרא: מנין לנו שמדובר בשני ניסוכים שונים, אחד של מים ואחד של יין? ואימא תרוייהו דחמרא [אולי נאמר ששני הניסוכין של יין הם]!

מבארת הגמרא: רבי עקיבא סבר לה [סובר] כרבי יהודה בן בתירא, דאמר שרמיזי מיא [שנרמז ניסוך המים] בקרבנות החג, כפי שהבאנו לעיל. ואם כן, על כרחך שהניסוך השני המוזכר במקרא של מים הוא.

מקשה הגמרא: **אי סבר לה** [אם סובר] רבי עקיבא **כרבי יהודה בן בתירא**, **נימא כוותיה** [שיאמר כמותו, שמזכירים את הגשמים מהיום השני של החג]!

ניסוך המים. וימים שביניהם למדים מקל וחומר: ומה יום שני, שאין ניסוך לפניו, מנסכין בו, שאר ימים, שיש ניסוך לפניהם, לא כל שכן! או מיום שביעי, שאף שאין קדושה לאחריו — מנסכין בו, שאר ימים, שיש קדושה לאחריהם, לא כל שכן! או שנלמד מכך שמיום שני ואילך נאמר בכל יום לשון "וביום", וי"ו מוסיף על ענין ראשון. גבורת ארי.

73. כתב רש"י: אבל מהמילה "ונסכיהם" שנאמרה ביום השני, אין ללמוד שיש שני ניסוכים לקרבן אחד, כי המילה מתייחסת לניסוכים הרבה — של קרבנות הרבה [פרים ואילים].

וכתב בעל הצרורות, שבשיטת רבי יהודה בן

התנא הסובר כך? (75)

אי [אם] **רבי יהושע** הוא **נימא** חד **יומא** [נאמר ונשנה בברייתא שמנסכים רק יום אחד], שהרי הוא סובר שמתחילים להזכיר את הגשמים רק מהיום השביעי של חג הסוכות, שהוא שעת הנחתו של לולב! (76)

אי רבי עקיבא הוא - נאמר שמנסכים **תרי יומי** [שני ימים], שהרי הוא סובר שמזכירין את הגשמים רק מהיום הששי! (77)

אי רבי יהודה בן בתירה הוא - נאמר שמנסכין **שיתא יומי** [ששה ימים], שהרי הוא סובר שמתחילין להזכיר את הגשמים ביום השני של החג!

אומרת הגמרא: **לעולם**, באמת, הברייתא - שיטת **רבי יהודה בן בתירה היא**.

מסיני, ובאותה הלכתא נאמר שמנסכים שבעה ימים.

והמהרש"א כתב, שעל כרחק אותו יום אחד - שמיני עצרת הוא. כי לשיטת רבי יהושע שמזכירין משעת הנחתו - הכוונה לערבית של שמיני עצרת, כפי שכתב רש"י לקמן [ד א, ד"ה רבי יהושע]. ועיין בשפת אמת מה שהקשה על דבריו.

אמנם יש שגורסים בסוגייתנו: "אי רבי יהושע - אפילו חד יומא לא הוי". והיינו, משום שמפשוט דברי רבי יהושע, שאמר "משעת הנחתו" משמע שהכוונה ליום השמיני עצמו. ועיין בשיטה לבעל הצרורות.

77. וניסוך היום השביעי נלמד ממה שנאמר "וביום השביעי" - וי"ו מוסיף על ענין ראשון. מרומי שדה.

ושאלת הגמרא: מנין לו לרבי נתן שמדובר בניסוך מים ויין? **אימא** [אולי נאמר] שתרוייהו **דחמרא** [ששניהם של יין]!

מבאר הגמרא: אי אפשר לומר כך. **שאם בן**, אם מדובר באותו סוג נסך, אלא שמביאים אותו פעמיים, היה צריך הכתוב לכפול את אותה מילה עצמה, ולכתוב **קרא** [שיכתוב המקרא] **או** לשון "**הסך הסך**", **או** לשון "**נסך נסך**"!

מאי לשון "**הסך נסך**" שנקט המקרא?

שמעת מינה [אתה יכול לשמוע וללמוד מכך] ששני ניסוכין שונים הם: **חד דמיא** [אחד של מים], **וחד דחמרא** [ואחד של יין].

ושואלת הגמרא: **אלא הא דתנן** בברייתא: "**ניסוך המים כל שבעה**" [בכל יום משבעת ימי חג הסוכות מנסכים מים], **מני** [מיהו

למדים שהכוונה דווקא לנסכי החג. כי אם מדובר בשאר ימות השנה, למה צריך את המקרא "ונסכיה"? וכי ימי חג הסוכות פחותים משאר הימים!

75. כתב רש"י [ד"ה אלא רבי יהושע], שודאי אפשר להעמיד את הברייתא כשיטת רבי אליעזר, שאמר שמזכירין את הגשמים מיום טוב ראשון של חג. אלא הנדון הוא אם אפשר להעמיד כשיטת התנאים האחרים.

76. הקשו המפרשים, מדוע שנאמר שלשיטת רבי יהושע ינסכו רק יום אחד? וכתב במרומי שדה, שסברה הגמרא שלשיטת רבי יהושע נלמד עיקר ניסוך המים מאותו לימוד של רבי נתן. ועל כרחק שאין מנסכים כל יום, אלא די ביום אחד בשנה, ומסתבר שהוא בזמן שמחה. ודחתה הגמרא, שעיקר ניסוך המים נלמד מהלכה למשה

ואל תקשה, אם כן, צריך להיות שניסוך המים יהיה רק ששה ימים!

כי **סבירא ליה** [סובר הוא] כשיטת רבי יהודה דמתניתין במסכת סוכה.

דתנן [ששינונו במשנה במסכת סוכה]: **רבי יהודה אומר: בלוג (78) (79) מים היה מנסך כל שמונה**. והיינו, שהיו מנסכים מים על גבי המזבח שמונה ימים.

אמנם שיטת רבי יהודה היא שמנסך שמונה ימים, דהיינו, בשבעת ימי החג, וגם בשמיני עצרת, וזה שלא כאחת מהשיטות שהבאנו עד עתה. אבל על כל פנים עולה מדבריו שמנסכין אף בשמיני עצרת.

ורבי יהודה בן בתירא סובר כשיטה זו באופן חלקי, **ומפיק** [ומוציא] הוא את היום הראשון, שאין הוא סובר שמנסכין בו, שהרי ניסוך המים נרמז רק ביום השני, **ומעייל** [ומכניס] את היום השמיני לכלל הימים שמנסכים בהם מים. הרי לנו שבעה ימים שמנסכין בהן, מהיום השני עד היום השמיני.

מקשה הגמרא: **ומאי שנא** [במה שונה] היום הראשון דלא מנסכים בו, משום דכי רמיזי [שכאשר נרמזים] המים — ביום השני הוא דרמיזי,

אם כן, ביום השמיני נמו [גם כן] נאמר

שאינ מנסכין בו, שהרי כי רמיזי מים — בשביעי הוא דרמיזי [כפי שהבאנו לעיל, שהאות האחרונה של המילה מים נרמזת במילה "כמשפטם" שנאמרה בקרבנות היום השביעי]!

והיות וכך, אי אפשר לומר שהברייתא כשיטת רבי יהודה בן בתירא, כי ודאי שאין הוא סובר שמנסכים את המים שבעה ימים.

אלא, ברייתא זו כשיטת רבי יהושע היא, שסובר שמזכירין את הגשמים מהיום השביעי, שהוא זמן הנחתו של הלולב.

ומה ששינונו בברייתא שניסוך המים כל שבעה ימים, אין זה משום שזמן הזכרת הגשמים הוא כל שבעה, אלא הלכתא גמירי לה [ההלכה למשה מסיני] היא.

[אבל אי אפשר להעמיד את הברייתא כשיטת רבי יהודה בן בתירא, שהרי הוא סובר שניסוך המים נרמז ביום השני, ואם כן, על כרחך שהיו מנסכין רק מהיום השני. וכן רבי עקיבא, שסובר שניסוך נרמז בקרבנות היום הששי, על כרחך שלשיטתו היו מנסכין רק מהיום הששי].

ומנין לנו שהלכה למשה מסיני היא?

דאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן⁽⁸⁰⁾, שלשה דברים אלו:

79. "לוג" הוא מידת נפח שהיתה מקובלת בימיהם. ושיעורה: לשיטת הגר"ח נאה — 345 סמ"ק. ולשיטת החזון איש — 597 סמ"ק.

80. שם מקום הוא [רש"י מועד קטן ג ב].

78. נחלק רבי יהודה על תנא קמא בשני דברים: א. הוא סובר שמנסכים בלוג, ולא כשיטת תנא קמא, שמנסכים בשלשה לוגין כל יום. ב. שמנסכים כל שמונת הימים, כולל שמיני עצרת, ולא כדברי תנא קמא, שמנסכים רק שבעת ימי החג.

א. עשר נטיעות⁽⁸¹⁾,

בערב שנת השמיטה מותר לחרוש "שדה לבן", שהוא שדה תבואה, רק עד חג השבועות, כי החרישה שלאחר מכן משמשת הכנה לזריעה בשנה הבאה, שנת השמיטה. וכיון שמצוה להוסיף מחול על הקודש, יש להמנע מלעשות בקרקע בשנה השישית מלאכה המשמשת הכנה לשנה השביעית.

ואילו את "שדה האילן", שהוא שדה שנטועין בו אילנות, מותר לחרוש עד שלשים יום קודם ראש השנה של השמיטה. כי החרישה בו אינה הכנה לצורך השנה השביעית, אלא משמשת את צרכי האילן בשנה השישית.

הלכה מיוחדת נאמרה לגבי שדה שיש בו עשר "נטיעות", שהם אילנות צעירים, המפוזרים ביחס שווה בתוך שטח של בית

סאה [חמישים על חמישים אמה⁽⁸²⁾], שמותר לחרוש בו לא רק סביב כל אילן ואילן, אלא את כל השדה, עד ראש השנה של שנת השמיטה. והטעם, משום שבפיזור כזה של נטיעות, הנטיעות יונקות מכל שטח השדה.

אבל אם אין הנטיעות מפוזרות באופן זה, מותר לחרוש רק סביב כל אילן ואילן כשיעור יניקתו מהקרקע [לפי החשבון של עשר נטיעות לבית סאה].

וטעם ההיתר המיוחד בנטיעות, משום שאין החרישה באה להשביח, אלא לקיים. שאם לא יחרשו סביבם — יתייבשו⁽⁸³⁾.

ב. ערבה, שזוקפין בצידי המזבח ביום השביעי של חג הסוכות⁽⁸⁴⁾,

ג. וניסוך המים⁽⁸⁵⁾,

ואין צריך לשם כך הלכה למשה מסיני. ובעל הצורות כתב, שהכוונה לערבות שכל אחד ואחד לוקח בהושענא רבה, שזה הלכה למשה מסיני.

85. כתבו התוספות במסכת מועד קטן [ג א], שלפי רבי יוחנן שאומר שניסוך המים — הלכה למשה מסיני, הדרשה שדרשנו לעיל מ"ם יו"ד מ"ם — אסמכתא בעלמא היא. וכתב השפת אמת, שלפי זה, למסקנה לדברי הכל נלמד ענין ניסוך המים כל שבעת ימי החג ממהלכה למשה מסיני. ונחלקו רק לענין הזכרה, כי בימים שיש רמז לניסוך המים בהם — מזכירין את הגשמים. אמנם מרש"י [ד"ה אלא רבי יהושע היא] משמע שאף למסקנה נחלקו לענין ניסוך המים. עיין שם. וע"ע בגבורת ארי.

אמנם בגבורת ארי כתב שמהסוגיא כאן לא

81. לגבי איסור עבודת הקרקע ערב שנת השביעית [שלושים יום קודם ראש השנה, שהוא זמן תוספת שביעית], הדין הוא שאם יש עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה, חורשין את כל בית הסאה בשבילן, הואיל ואם אין חורשין סביבן — יפסדו. ועיין בתוספות שהאריכו בענין.

82. במידות המקובלות בימינו: 4.829 מטר לשיטת החזון איש.

83. ועיין ברש"י במסכת סוכה [לד א] שהאריך בזה.

84. כפי שמובא במסכת סוכה [מה א], עיין שם וברש"י שם. אבל אין הכוונה לערבה שבארבעת המינים, שהרי נטילתה מוזכרת בפירוש בתורה,

חג, אף בתפילת שחרית⁽⁸⁷⁾, מזכירין את הגשמים. ולא כדברי רבי יהודה, שרק המתפלל מוסף מזכיר!

ואלא שמא נאמר, שהכוונה לרבי יהושע דברייתא [שהובאו דבריו באותה ברייתא לעיל?]

האמר [הרי הוא אמר] שמזכירין את הגשמים משעת הנחתו של הלולב, והיינו ביום השביעי של חג הסוכות, שאז מפסיקים ליטול את הלולב!⁽⁸⁸⁾

ותו [ועוד] יש לשאול ולברר, הא דתניא [מה ששנינו בברייתא נוספת]: רבי יהודה אומר משום בן בתירה: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג הסוכות, העובר

שלשת הדברים הללו — הלכה למשה מסיני הם⁽⁸⁶⁾.

שנינו בברייתא שהובאה לעיל: רבי יהודה אומר משום רבי יהושע: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג, האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. ביום טוב הראשון של פסח, הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר.

שואלת הגמרא: הי רבי יהושע, מהי ההלכה של רבי יהושע, שאמר רבי יהודה את דבריו בשמו?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה לרבי יהושע דמתניתין [של משנתנו], הא [הרי] הוא אמר שביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר! ומשמע, שבכל תפילות יום טוב אחרון של

מסיני. משמע שאין חולק בדבר. אמנם הביא שרשיי כתב בפירוש שנחלקו התנאים בדבר. עיין שם.

86. מה שהוזכרו שלשת עניינים אלו יחד, כתב רש"י במסכת סוכה [לד א] דהיינו משום שלשתם נשאלו בבית המדרש ביחד. והתוספות במסכת מועד קטן [ד א] כתבו, דהיינו משום שניתנו שלשתן למשה בסיני ביחד.

87. כך כתב רש"י. ויל"ע למה לא כתב שמתחילים כבר מתפילת ערבית. ועיין עוד בראשונים בענין זה.

88. הקשו הראשונים, למה אין הגמרא מקשה את אותה סתירה בדברי רבי יהושע?

ותירץ הראב"ד, שאפשר לומר כי מה ששנינו במשנתנו שמזכירין מיום טוב אחרון של חג — היינו מתחילת היום, מהלילה. והיינו כדברי רבי יהושע בברייתא.

משמע כך. שהרי הגמרא מעמידה את מה ששנינו "ניסוך המים כל שבעה" דווקא כרבי יהושע, וסבירא ליה שניסוך המים כל שבעה — הלכה למשה מסיני הוא. אבל אין הברייתא מתיישבת לשיטת רבי יהודה בן בתירה, שהרי הוא סובר שניסוך המים ששה ימים. משמע שלשיטתו ניסוך המים אינו הלכה למשה מסיני! וכתב בדעת התוספות, שיתכן שאף שהלכה למשה מסיני היא, מכל מקום כיון שיש לכך אסמכתא מהמקרא, אין הניסוך אלא ששה ימים. אמנם כתב שבאמת היה אפשר לומר שלפי רבי יהודה בן בתירה לא נאמרה הלכה למשה מסיני בענין זה, אלא למדים את הדבר מגופו של מקרא. ועיין שם שהאריך בענין.

ובשפת אמת כתב, שלכאורה היה אפשר לפרש שלמסקנה לפי כולם ניסוך המים — הלכה למשה מסיני הוא. ונחלקו רק לגבי הזכרת הגשמים, משום שיש להזכיר בימים שגרמזו הדבר בתורה. ולפי זה אתי שפיר שהגמרא בכמה מקומות מביאה בפשטות את ההלכה למשה

לפני התיבה אחרון, המתפלל מוסף, מזכיר את הגשמים⁽⁸⁹⁾,

הי בן בתירה [מיהו אותו בן בתירא המוזכר כברייטא ז']?

אילימא [אם נאמר] שהוא אותו רבי יהודה בן בתירה שהוזכר כברייטא שהובאה לעיל, הא [הר"ן] הוא אמר שבשני בחג הוא מזכיר, ולא כדברי בן בתירה כברייטא זו, שמזכירים את הגשמים רק ביום השמיני של החג!

אמר רב נחמן בר יצחק: שתי השאלות ששאלנו, מיהו אותו רבי יהושע שרבי יהודה אמר את דבריו בשמו, ומיהו בן בתירא שהוזכר כברייטא השניה, מתורצות באחת:

תהא תרווייהו, יהיו שתי הברייטות, דברי תנא שלא הוזכר עד כה. והיינו, בשיטת רבי יהושע בן בתירה⁽⁹⁰⁾. כלומר, אין הכוונה לרבי יהושע של משנתנו, ואין הכוונה לרבי יהודה בן בתירה, אלא הכוונה לתנא אחר, ששמו רבי יהושע בן בתירה.

אלא שיש להבין, למה רבי יהושע בן בתירה מכונה כברייטא אחת בשם "רבי יהושע", ובכרייתא אחרת בשם "בן בתירא".

ומבאר הגמרא: זמנין דקרי ליה בשמיה [פעמים שקוראין לו בשמו "רבי יהושע"], וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא [ופעמים שקוראין לו בשם אביו "בן בתירה"].

והא, מה שמכנים אותו בשם אביו, היינו מקמי דליסמכוהו [לפני שסמכו את רבי יהושע להקרא "רבי"], שאז היה אביו חשוב יותר, ולכן כינו אותו בשם אביו].

והא, מה שמכנים אותו בשמו, היינו לבתר דליסמכוהו [אחרי שסמכוהו]. שאז כבר היתה לו חשיבות בפני עצמו, ולכן כינוהו בשמו].

תנא [שנינו כברייטא]: בטל וברוחות, דהיינו, לומר "משיב הרוח ומוריד הטל" — לא חייבו חכמים להזכיר, ואפילו בימות הגשמים⁽⁹¹⁾. ואם בא להזכיר מרצונו — מזכיר⁽⁹²⁾.

שנתבאר לעיל בענין זה. עיין שם. וכתבו הראשונים, דהיינו תנאי אליבא דרבי יהושע. אכן הקשה הראב"ד, למה לא הקשתה הגמרא מרבי יהושע על רבי יהושע, ותירצה: תרי תנאי ואליבא דרבי יהושע, כפי שהוא דרך הש"ס?

91. כך כתב רש"י. ויש ראשונים שפירשו, דהיינו לומר משיב הרוח בימות הגשמים, ומוריד הטל — בימות החמה.

92. הריטב"א כתב, דהיינו שאם בא להזכיר אפילו בזמן שאין רגילין בו, כגון טל בימות הגשמים ורוחות בימות החמה — מזכיר. וכן כתבו עוד ראשונים.

89. וכן מצינו בתפילת יום טוב של פסח, שהראשון מזכיר את הגשמים, והאחרון אינו מזכיר. רבינו חננאל מביא בשם הירושלמי, שטעמו של רבי יהודה, כדי שיצאו המועדות בטל, מפני שהטל יפה לעולם.

90. לכאורה, למסקנת הגמרא יש לנו שלוש שיטות של רבי יהושע: רבי יהושע של משנתנו, שסובר שמזכירין מתפילת שחרית של יום טוב ראשון של חג, שיטת רבי יהושע המוזכר כברייטא, שמזכירין משעת הנחת הלולב, ושיטת רבי יהושע בן בתירא, שמזכירין מתפילת מוסף של חג. אמנם אפשר לומר, שלמסקנה רבי יהושע של הברייטא הוא רבי יהושע של המשנה, ו"שעת הנחתו" היינו יום השמיני, וכפי

דכתיב: "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד" (96) אל אחאב: חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו [שאני רגיל לעמוד לפניו בתפילה], אם יהיה השנים האלה טל ומטר, כי אם לפי דברי [עד שאבוא בציווי הקדוש ברוך הוא להודיעך שכבר יהיה מטר]" (97). ובאמת כך היה, כפי שנאמר בהמשך: "ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ".

הרי שאמר אליהו, שיעצרו הטל והמטר.

מזאי טעמא? למה לא חייבוהו חכמים להזכיר?

אמר רבי חנינא: לפי שטל (93) ורוחות אין נעצרין לעולם (94). שאלמלא הם — אין העולם מתקיים. ולכן אין צריך להזכירם ולבקש עליהם (95).

ועתה מבארת הגמרא מנין לנו שאין הטל והרוחות נעצרין לעולם.

וטל — מנלן דלא מיעצר [מנין לנו שאינו נעצר לעולם]?

הגשם, אין זה חיוב, אלא מזכירים את חוק ודרך הגשם, כי הטל והרוחות מועילים לארץ לתקנה ולגובה. רש"י. ועיין בשו"ע סימן קי"ד סעיף ד' ובמשנה ברורה שם.

96. כתבו התוספות, שנקרא אליהו כך, משום שהוא היה מן המיושבים בגלעד. והיינו, לפי שהרגו ישראל את יושבי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה [כפי שמובא בספר שופטים פרק יט], ולא נשאר שם כי ש מעט מן היושבים בעיר, כי כל השאר היו אנשים שנאספו מבחוץ. לכך מעיד הכתוב כי אליהו היה מן התושבים. וכתב המהרש"א, שנראה שלכן מכונה אליהו בשם "התשבי", לפי שהיה מן המיושבים שם. אבל רש"י על הפסוק כתב, שנקרא תשבי על שם עיר מגוריו הראשונה, שנקראה "תושב". וכן כתב שם הרד"ק. ועיין עוד ברש"י על שופטים [כ' מ"ה, ד"ה ויכו ממנו].

97. הסיבה לכך היתה, משום שאחאב התריס כלפי אליהו ואמר: הרי בתורה כתוב: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר", והנה עתה כל ישראל עובדים עבודה זרה, ובכל זאת אין הגשמים נעצרים!

אבל התוספות כתבו בשם הר"מ, שבימות החמה אין לומר "משיב הרוח".

וכך כתב בשיטה לבעל הצרורות: לא חייבו חכמים להזכיר — ואפילו שהם טובים כמו מטר. ואם בא להזכיר מזכיר — פירוש, כל אחד בזמנו, כי אינו נקרא משנה המטבע. אבל אין לומר שאם בא להזכיר משיב הרוח וטל בכל זמן מזכיר.

93. כתב המגן אברהם [סימן קיד סק"ד], שאף שאין חייבין להזכיר את הטל, מכל מקום טוב לאמרו, כדי שיהיה לברכה [כפי שמבואר להלן, שיש טל של ברכה]. ומכל מקום אם לא הזכירו במקומו, אף שלא סיים את הברכה, אין מחזירין אותו, מאחר שאין חיוב כלל לאמרו. ועיין שם ברמ"א ובמשנה ברורה.

94. אף שטל של ברכה נעצר, כפי שהגמרא אומרת להלן, מכל מקום היות ואין הדבר ניכר, שהרי שני סוגי הטל — מין אחד הם, אלא שברכת ה' תבלין להשביח את אותו טל של ברכה, ואין הגבורה ניכרת, לכן לא חייבו להזכיר. ריטב"א.

95. ומה שמזכירים בתפילה "משיב הרוח ומוריד

תמהה הגמרא: **וכי מאחר דלא מיעצר** [אם כך, שהטל אינו נעצר לעולם], **אליהו אשתכועי למה ליה** [למה נשבע אליהו שלא ירד טל?]⁽⁹⁹⁾

ומבארת הגמרא: אמנם הטל לכשעצמו אינו נעצר לעולם. אבל אפשר שירד הטל, ולא יועיל להצמיח דבר. **והכי קאמר ליה** [וכך אמר לו] אליהו לאחאב: לא רק שהגשם לא ירד, אלא **אפילו טל דברכה**⁽¹⁰⁰⁾, שאף הוא מצמיח מעט — **נמי לא אתי** [גם הוא לא יבוא]⁽¹⁰¹⁾.

ומקשה הגמרא: אם כן, שאכן עצר אליהו את טל הברכה, **וליהדריה לטל דברכה** [שיחזיר עתה את טל הברכה! ומדוע לא אמר לו הקדוש ברוך הוא: "ואתנה טל ומטר"?]

ומבארת הגמרא: הטעם שלא הזכיר הקדוש ברוך הוא את הטל, **משום דלא מינכרא**

ולאחר מכן **כתיב**, שבשנה השלישית של הרעב, אמר הקדוש ברוך הוא לאליהו: "לך הראה אל אחאב, ואתנה מטר על פני האדמה".

הרי שאמר הקדוש ברוך הוא לאליהו, שמעתה ישוב המטר לרדת על פני האדמה.

ואילו לגבי טל — **לא קאמר ליה** הקדוש ברוך הוא שישוב מעתה.

מאי טעמא? למה לא אמר הקדוש ברוך הוא שישוב הטל לרדת, והרי אליהו אמר בתחילה שגם הטל ייעצר, כפי שנאמר: "אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי!"

ב-ג אלא, הטעם הוא **משום דלא מיעצר** [שאיך הטל נעצר לעולם מלרדת]⁽⁹⁸⁾, ולכן לא היה צריך הקדוש ברוך הוא להשיבו.

את הטל משום טל ברכה, וכן להזכיר את הרוחות משום רוח שאינה מצויה [כפי שמוכח בגמרא להלן [בעמוד ב]], ועוד, שהרוח מביאה את הגשם, ומועילה לגדל דשאים וצמחים! וכתב, שלא רצו לתקן הזכרה אלא לדבר הכרחי, שאי אפשר זולתו. עיין שם שהאריך.

101. הקשה העיון **יעקב**, למה היה צריך אליהו להשבע על כך, הרי עיקר סיבת השבועה היה, משום שאחאב טען שדבריו של משה רבינו: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ולא יהיה מטר", אינם מתקיימים. אם כן, די בכך שיעצרו הגשמים, ואז יווכח אחאב שהדברים מתקיימים!

ותירץ, שאם היה הטל לברכה אף בזמן עצירת הגשמים, היתה הארץ נותנת יכולה, ולא

98. כתבו התוספות, שלפי זה, מה שאמר וביקש גדעון [בספר שופטים פרק ו, עיין שם כל המעשה]: "טל יהיה על הגיזה לבדה ועל הארץ יהיה חורב", ונאמר אחר כך "ויהי כן", צריך לומר דהיינו דווקא גבי מה שאמר גדעון שעל הגיזה יהיה הטל. אבל מה שאמר שעל הארץ יהיה חורב — לא נתקיים, שהרי טל אינו נעצר לעולם. ועיין שם עוד מה שהאריכו בזה.

99. הגמרא לא מקשה על כך שנשבע אליהו שבועת שוא, כי אין זו שבועת שוא, כיון שנשבע שלא יהיו טל ומטר יחד. אבל טל לחוד — יכול להיות. רע"א. ועיין עוד במהרש"א ובחידושים שבעין **יעקב** שהאריכו בענין זה.

100. הקשה הריטב"א, למה אין חיוב להזכיר